

Öz

1995 yılında başlayan İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinin “Ufuk” adlı kütüphane yazılımının bugüne kadar geçirdiği gelişme evreleri ve bugün geldiği aşama tanıtıldıktan sonra bu yazılım ile fakülte kütüphanelerinin entegrasyon çalışmaları anlatılmaktadır. Programın Teknik özelliklerine kısaca değinildikten sonra “İstanbul Üniversitesi’nin Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması” güdümlü projesi de açıklanmakta yazılımın geleceğine ilişkin gelişmelerin entegrasyon çalışmalarına bağlı olduğu ortaya konmaktadır.

Başlangıç ve Tarihsel Gelişim

İstanbul Üniversitesi (İ.Ü.) Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkan Vekili Prof. Dr. Meral Alpay (1996, s. 32) tarafından; İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (o zamanki adı İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü)’nden Okutman Aykut Arıkan ile İ.Ü. Kütüphane Otomasyon Yazılımı çalışmalarına 1994 yılının yaz aylarında başlanmıştır.

İ.Ü. Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı bünyesinde başlatılan otomasyon çalışmalarında o dönemde piyasada bulunan kütüphane otomasyon yazılımları tercih edilmemiştir. Çünkü hem bu programların geleceği hem de teknik destek konularında neler yapabilecekleri belli değildi. İ.Ü. bünyesinde bulunan Bilgisayar Bilimleri Bölümündeki bilgisayarlıların programlama dillerinde yetersiz olması da bu çalışmayı, piyasada çalışan profesyonel bir yazılımcıyla yapmak gereğini ortaya çıkarmıştır (M. Alpay, kişisel iletişim, 2003).

Çalışmanın amacı, kütüphane otomasyon yazılımını geliştirmek, kütüphane personelinin bilgisayar kullanabilir duruma getirmek; kütüphane içinde yerel ağı kurmak ve o zamanki adıyla

*Uzman Kütüphaneci; İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı 34452 Beyazıt-İstanbul (suzmetas@istanbul.edu.tr).

Kütüphanecilik Bölümü ile Merkez Kütüphanenin etkileşimli çalışmasını sağlamaktır.

Bu şekilde başlayan ve devam eden çalışmaların sonucunda hazırlanan yazılım, 1998 yılında hizmete girmiştir. Bu dönemde bir sunucu, üç veri giriş bilgisayarı ve üç tarama bilgisayarı ile üç bilgisayardan oluşan toplam on bilgisayarın yer aldığı bir ağ oluşturularak işler duruma getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne o tarihlerde gönderilen bir yazı ile durum özetlemiş ve kütüphanenin gelecek yıllarda yaşayacağı gelişmeye dikkat çekmiştir. Yapılması düşünülen işler şunlardır:

1. Kütüphanecilerin eğitimi: Ufuk'un kullanılmasının öğretimi.
2. Bir programcı desteğiyle öteki veri tabanlarımızın da sisteme entegre edilmesi.
3. Oracle veri tabanı yönetim sisteminin de kütüphane sistemine yerleştirilmesi.
4. Tarama ve çıktı alma modülünün, programı önceden almış fakülte kütüphanelerindeki bilgisayarlara yüklenmesi.
5. Yerel ağın internete bağlanması.
6. Web sitemizin geliştirilmesi ve yönetimi.
7. Ufuk'un konusal diziniyle yetke dizininin elektronik ortama aktarılması.
8. Akademik internet kılavuzunun hazırlanması.

1998/99 öğretim yılında bu işleri gerçekleştirilebilmesi için sürekli Merkez Kütüphaneyle çalışacak, iyi programlama yapabilen ve Delphi programlama dilini bilen bir kişi veya firmayla bağlantıların acilen kurulması gerekmiştir.

Bu noktada İ.Ü. Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, o zamanki adıyla İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü ve Yazılımevi Firması'ndan profesyonel bir yazılımcıyla sürekli, düzenli sistemli bir işbirliği içinde, gereksinimler göz önünde bulundurularak çalışılması gerekliliğinin özellikle vurgulandığına dikkatinizi çekmek istiyorum. Böylece uygulamacı kütüphaneci-programcı-bilimci işbirliği gerçekleştirilmiş olacaktır.

18 Eylül 1998 tarih ve 60134 sayılı yazıdan da anlaşılacağı üzere Merkez Kütüphane' de yapılan çalışmalar kütüphaneye bir ivme kazandırmıştır. Bu noktada Yazılımevi tarafından 9 Aralık 1998 tarihinde ilk teklif alınmıştır. Yine bu tarihte Daire Başkanlığı, Kütüphanecilik Bölümünden Dr. Ümit Konya ve Yazılımevi'nden Hakan Sel ile çalışmaların birlikte, sürekli, sistemli ve düzenli götürüldüğü görülmektedir.

Bu teklifle birlikte; verilerin konsolidasyonu, giriş (*input*), standart konu başlıkları, yararlandırma, istatistik modülleri ile süreli yayınlar modülünde Yabancı Süreli Yayınlar Toplu Katalogu'nun Türkçe süreli yayınlarla birleştirilip sisteme dahil edilmesiyle kütüphane otomasyon yazılımında bir aşama daha gerçekleştirmiştir.

2001 yılında Daire Başkanlığımız, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünden Yrd. Doç. Dr. Hülya Dilek-Kayaoğlu ve Hakan Sel ile yürütülen çalışmalar sonucunda mevcut veriler SQL veri tabanı yönetim sistemine aktarılmıştır. Bu aşamada Merkez Kütüphanenin uzman kütüphanecileri ve Bilişim Ofisinden ağ konusunda uzman bir görevli de ekibe dahil olmuştur. Bu tarihten itibaren yazılımımız çok kullanıcı bir hale gelmiş, tarama hızı artmış, veri kayıpları olmamış ve Merkez Kütüphanedeki sunucu sayısı 4' çıkmış, 6 tarama, 10 veri giriş bilgisayarı ile hizmete devam etmektedir. Ağ 14 bilgisayar ile çalışabilecek şekilde büyümüştür.

Kütüphane otomasyon yazılımında yer alan bibliyografik künyelerin internet ortamına aktarılması geçen yıl gündeme gelmiş ve bu noktada Yazılımevi Firması'ndan 12 Mart 2002 tarihinde alınan teklifle birlikte yapılan çalışmalar ve test aşamaları tamamlanarak Nisan 2002 tarihinde internet modülü hizmete sokulmuştur.

İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması adlı güdümlü proje kapsamında Ekim 2002'de bağlı birimler (fakülteler) de kütüphane otomasyon yazılımımıza dâhil edilmeye başlanmıştır. Bugüne kadar altı fakültemiz sistemimize katılmış olup çalışmalarımız devam etmektedir. Bu haliyle Merkez Kütüphane ağına bağlı toplam 40 kullanıcı otomasyon yazılımımızı kullanır duruma gelmiştir. Önümüzdeki günlerde diğer fakültelerimizin de sistemin içinde yer alması ile birlikte bu sayı artacaktır.

2002 yılı sonunda Merkez Kütüphanede yürütülen yazılım, entegrasyon ve ağ çalışmaları ile İ.Ü. Bilişim Ofisi tarafından İstanbul Üniversitesi bünyesinde yürütülen ağ çalışmalarının sonucunda, Üniversitemizin sanal ortamda tek kampus haline gelmesini sağlayarak gerek yazılım ve gerekse internet hizmetlerinin de daha nitelikli ve nicelikli verilmesine olanak sağlamıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında Merkez Kütüphanede başlatılan otomasyon çalışmalarının hem Merkez Kütüphaneye hem de Üniversitemizde yürütülen ağ çalışmalarına ışık tuttuğu, kütüphane hizmetlerinin daha nitelikli ve nicelikli bir yapıya büründüğü açıkça görülmektedir. İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, Üniversitemizin, bir özel kuruluş olan Superonline üzerinden internete 1994 yılında bağlanan ilk birimidir.

Yazılımın Kapsamı

İ.Ü. Kütüphane Otomasyonu, Merkez Kütüphane ve ona bağlı birimleri (fakülte kütüphaneleri) kapsamaktadır. Bu kapsam içinde İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması adlı güdümlü projenin amacına bakıldığında: “6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’yla ülkemizdeki üniversiteler, dolayısıyla da kütüphaneler için merkezi bir yapı getirilmiş olduğunu görürüz. Ama bu yapının getirdiği uygulamalar, İstanbul Üniversitesinin kütüphane sisteminde görülen yönetim, örgütlenme ve hizmet sorunlarına çözüm getirememiştir” cümlesinin doğru olduğunu görürüz.

Dağınık yerleşimli bir üniversite olan İstanbul Üniversitesinde değişik adlarla – seminer, fakülte, yüksekokul ve enstitü - anılan 224 kütüphaneden Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı sorumludur, ama yönetim ve örgütlenmesinde yetkili değildir. Bu durum doğal olarak mesleki sorunları da beraberinde getirmektedir. İ.Ü. Kütüphaneleri’nin dermesi bir bütün olarak algılanamamaktadır. Parçalanmış derme, parçalanmış yönetim ve örgütlenmeyle birleşince, yararlandırma hizmetinde de verimlilik sağlanamamaktadır. Ortak bir harcama ve derme geliştirme politikası oluşturulamamaktadır. İstanbul Üniversitesinin yalnızca çift alımlardan doğan ve saptanabilen zararı yaklaşık 30.000 \$’dır. Oysa parçalanmış bu dermelerin bir bütün olarak algılanmasını sağlayan, harcamalarda savurganlığı önleyen bir yönetim ve örgütlenme gerçekleştirilebilirse, hizmette verimlilik yönetimde de tek başlılığı sağlamak mümkün olacaktır. Bu projenin amacı da, Merkez Kütüphane ile bağlı birimler arasında sağlıklı bir yönetim, örgütlenme ve hizmet ilişkisi kurmaktır. Böylece mali ve insan kaynaklarının verimsiz kullanımının önüne geçilecek, Merkez Kütüphaneden bağlı birimlere, bağlı birimlerden Merkez Kütüphane’ye ve bağlı birimlerden bağlı birimlere geçişli bir hizmet mümkün kılınarak, yararlandırma hizmetinin niteliği de arttırılacaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere İ.Ü. sınırları içindeki kütüphanelerde birikmiş belgeler aşamalı olarak ortak bir kütüphane programıyla elektronik ortamda kayıt ve güven altına alınacaktır. Kullanıcılarımız üniversite, içinde kütüphane kütüphane gezmek zorunda kalmadan, yerli ve yabancı bilgiye ulaşabilecektir” (Dilek-Kayaoğlu, 2002).

Bu amaçtan da anlaşılacağı üzere İ.Ü. Kütüphane Otomasyon Yazılımının kapsamı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu kapsam içinde 1 Ekim 2002 tarihinde Merkez Kütüphanede Prof. Dr. Meral Alpay başkanlığında yapılan bilgilendirme toplantısına, Edebiyat, Fen ve İletişim Fakülteleri kütüphanelerinde görevli kütüphaneciler ile Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünden Yrd. Doç Dr.

Ümit Konya katılmıştır. Bu toplantıda fakülte kütüphanelerinin sorunları dinlenmiş, nelerin yapılabileceği değerlendirildikten sonra yazılımla ilgili kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Toplantı sonunda adı geçen fakültelerin öncelikli olarak iş başında eğitimi için çalışmalara başlanmıştır. Bu şekilde Merkez Kütüphane ile fakülte kütüphaneleri arasında daha sağlıklı, sürekli, düzenli ve sistemli ilişkilerin süreklilik arz ederek devamının sağlandığını da belirtmeliyim.

Ekim 2002 tarihinde İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması projesi kapsamında geliştirilen yazılımımız bağlı birimlerin bilgisayarlarına yüklenmiştir. Bunlar, Edebiyat, Fen, İletişim, Hukuk, Hasan-Ali Yücel Eğitim, Su Ürünleri, Eczacılık Fakültesi Kütüphaneleridir ve hepsi Beyazıt Kampusu içindedir. Adı geçen fakülte kütüphanelerine yazılım yüklendikten sonra bu birimlerde çalışan personele (tercihen kütüphanecilik eğitimi almış olanlara) iş başında eğitim verilmiştir. Bu eğitim sonucunda veri girişlerine başlanılmıştır.

Merkez Kütüphane ve yukarıda belirtilen fakülte kütüphanelerinden girilen veriler, Merkez Kütüphanedeki bir sunucu üzerinde tutulmakta ve aynı sunucuda belli zaman aralıklarında yedeklenmektedir. Aynı zamanda internet sunucuda da yer alan veriler düzenli olarak güncellenmektedir.

Önümüzdeki günlerde herhangi bir kütüphane yazılımı kullanmayan fakülte kütüphaneleri gerekli donanımı (Pentium 4 işlemcili bilgisayar) sağladıktan sonra bu proje kapsamına alınacak ve iş başında eğitim verildikten sonra yazılımımızı kullanmaya başlayacaklardır.

Teknik Özellikler

İ.Ü. Kütüphane Otomasyon Yazılımının teknik özelliklerini donanım ve yazılım olarak ikiye ayırabiliriz:

1. Donanım: Yazılım Windows NT 4.0 ve SQL 7.0 servis sağlayıcı (*server*) üzerinde çalışmaktadır. Bu servis sağlayıcıya bağlı 40 kullanıcı bilgisayarında (Pentium 3 ve Pentium 4, kullanıcı ara yüzü Windows 98–2000, XP ve workstation işletim sistemlerinde) veri girişi ve kullanıcı (tarama) amaçlı kullanılmaktadır.

2. Yazılım: SQL 7.0 veri tabanı yönetim sisteminde çalışmakta ve Delphi programlama diliyle yazılmıştır. Her türlü bilgi taşıyıcısının (kitap, tez, makale, ayrı basım, süreli yayın, nota, nadir eser, albüm, cd-rom atlas vb) girilmesine olanak vermektedir. Çok kullanıcı (aynı anda belli yayın türünde bir ya da birden fazla bilgisayardan ve/veya değişik yayın türlerinde bir ya da birden fazla bilgisayardan veri girişi olanağı vardır), girilen her veri anında kullanıcı/okuyucu

bilgisayarlarından taranabilmektedir. Bu haliyle sistem içinde güncellenmenin otomatik olarak yapıldığı görülmektedir.

Yazılımın gerek tarama gerekse veri girişlerindeki hızı ve kapasitesi önümüzdeki günlerde yapacağımız çalışmalar için gerekli zemini hazırlamaktadır.

Otomasyon sistemine bugüne kadar girilen 100.000 verinin, İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması projesiyle 1.000.000 veriye ulaşması beklenmektedir. Bu haliyle sistemin büyüme kapasitesi hakkında bilgi vermektedir. Makale girişleri bu sayı içinde yoktur.

Ayrıca *Özçevirileri Dizini* ve *İ.Ü. Yayınları* adlı iki ayrı veri tabanı da, aynı yazılım içinde ayrı modüller olarak oluşturulmuştur. Bunun dışında sipariş ve süreli yayınlar modülündeki mevcut yapının geliştirilmesiyle birlikte yazılım daha da güçlenecektir. Bağlı birimlerde ödünç verme modülünün yazılmasını önemli bir gereksinimdir ve gelişme planı içinde yer almaktadır.

Hedef

İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması güdümlü projesinin amacına bakıldığında kütüphane otomasyon yazılımının hedefi, Merkez Kütüphane ve ona bağlı birimlerdeki (fakülte) kütüphanelerde yer alan bilgi taşıyıcılarının bu yazılım üzerine aktararak kullanıcılarımızın kütüphane dolaşmadan istedikleri bilgi taşıyıcılarının kayıtlarına ve esas metne bulundukları kütüphaneden ulaşmalarını sağlamaktır.

Ayrıca 1964 ve 1967 yıllarında Rudolf Juchhoff tarafından yazılarak Rektörlüğe sunulan raporlarda geçen ve Doç. Dr. Hasan Keseroğlu'nun kısmen gerçekleştirdiği Süreli Yayınlar Toplu Kataloğunu oluşturulması (Alpay, 1997, s. 33) hedefini de gerçekleştirmesi beklenmektedir.

Aynı şekilde internet ortamından da hizmet vererek yurt içindeki ve yurt dışındaki araştırma yapacak kullanıcılarımızın aradıkları bilgiye daha süratli erişimi sağlanacaktır.

Kütüphane otomasyonu yazılımı içinde yer alan modüllere, belirtilen proje kapsamında kitap, tez ve süreli yayınların veri girişleri tamamlandıktan sonra bunların içindekiler sayfaları ile kitap ve tezlerin özet sayfaları da eklenecektir. Tüm bunlara *Özçevirileri Dizini* ile *İ.Ü. Yayınları* veri tabanına ait verilerin de girişi ile nitelik ve nicelik olarak büyük boyutta ulusal bir veri tabanı ortaya çıkacaktır.

Dermedeki 1995 yılından önceki yayınların veri girişine başlanmıştır. Nadir eserlerin eski harfli olanlarının girişi ise yakında

başlanacaktır. Birkaç yıl sonra, Anadolu'daki Türk kültürünü 1071'le başlatırsak, neredeyse bin yıllık bir tarihi yansıtan, dermeyi oluşturan bilgi kaynaklarının kayıtlarını İnternette bulabilmek, diğer üniversitelerimizdeki (özellikle tarihsel bakış açısıyla çalışan) araştırmacıların işlerini kolaylaştıracaktır.

Sonuç

1995 yılında Prof. Dr. Meral Alpay başkanlığında başlayan kütüphane otomasyon yazılımı çalışmaları, gerek Merkez Kütüphane ve gerekse 2002 yılından itibaren İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması adlı güdümlü proje kapsamında fakülte kütüphanelerinin gereksinimleri ile kullanıcı/okuyuculardan gelen istekler doğrultusunda geliştirilmiştir, geliştirilmektedir.

Üzerinde çalışılan kütüphane otomasyon yazılımı bir laboratuvar ortamında geliştirilmiş ve yapılan değişiklik/yenilikler uzun testlerden sonra uygulamaya geçirilmiştir. Çıkan sorunlar ise titizlikle ele alınarak çözülmüştür. Aynı zamanda fakülte kütüphaneleri ile olan mevcut ilişkilerin daha işlevsel bir hale getirilmesini de sağlamıştır.

Bir süre sonra, kütüphane otomasyon sistemine girilen verilerin İ.Ü. Kütüphaneleri Veri Tabanı halini alacağı kuşkusuzdur. Fakülte kütüphanelerinin kayıtlarının birleştirilmesiyle oluşan İstanbul Üniversitesi Kütüphaneleri Veri Tabanı, Üniversitemizin içinde bilgi ve belge alış-verişini, değişimini, erişimini geliştirecektir.

Bu proje kapsamında İ.Ü. Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığında çalışan personelin hem bilgisayar hem de yazılım kullanımına yönelik bilgi gereksinimleri bu süreçte verilen eğitimle de sağlanmıştır.

Ayrıca yazılımın geliştirilmesi aşamasında uzman kütüphaneciler de hem yazılım konusunda hem de ağ yönetimi konusunda (sistem kütüphanecisi olarak) yetiştirilmiş olması da bu çalışmaların ne kadar sistemli yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Herhangi bir kütüphane otomasyon yazılımını kullananlar ya da kullanmak için hazırlık yapan kütüphanelerin, kütüphane yazılımı sahip olmakla bütün işlerinin bitmeyeceğini bilmeleri önemlidir. Yazılımın yanı sıra bu yazılımı gerekli alt yapıya, donanıma, personele ve bu personelin eğitimini göz önüne almadan, teknolojiye gelişmeler takip edilmeden, çıkan ya da çıkabilecek sorunlar yönetim, kütüphaneci ve yazılımcı ile işbirliği içinde ele alınmadan problemlerin çözümünün de zor olacağını özellikle belirtmeliyim.

Öneriler

Önümüzde tamamlanması gereken çok iş vardır. Ancak onları tamamladıktan sonra gelişmenin durmayacağını bilakis geometrik olarak süreceğini biliyoruz.

Bu nedenle Merkez Kütüphanemizde 1995'den önceki yayınlar veri tabanına aktarılırken, programa ödünç verme modülünün acilen eklenmesi doğru olacaktır. Çünkü fakülte kütüphaneleri yoğun olarak yararlanılma ağırlıklı çalıştığı ve ödünç kaynak verdikleri için kayıt aktarmaları tamamlandıktan sonra bu hizmet için de otomasyon desteğini almak isteyeceklerdir.

Program paket olarak satılmamaktadır. Ama, her kütüphanenin isteğine uygun kapasitede yeni bir programı çok kolay ortaya çıkarabilecek durumdadır.

Kaynakça

Alpay, M. (1997). İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi : (Bir deneme). B. Yılmaz (Yay. Haz.), *Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl Armağanı* içinde (s. 32). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü.

Dilek-Kayaoğlu, H. (2002). *Üniversitelere ait ileri araştırma projesi öneri formu*.